

Wyrok z dnia 12 stycznia 2000 r.

II UKN 302/99

Osoba nie wykonująca faktycznie działalności gospodarczej z powodu niezdolności do pracy powstałej w czasie trwania stosunku pracy nie podlega obowiązkowi ubezpieczenia społecznego z tytułu prowadzenia tej działalności przez okres pobierania zasiłku chorobowego po ustaniu zatrudnienia.

Przewodniczący: SSN Jerzy Kuźniar, Sędziowie SN: Beata Gudowska, Barbara Wagner (sprawozdawca).

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu w dniu 12 stycznia 2000 r. sprawy z wniosku Marka M. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych-Oddziałowi w P. o ustalenie obowiązku ubezpieczenia społecznego, na skutek kasacji organu rentowego od wyroku Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 2 marca 1999 r. [...]

o d d a l i ł kasację.

U z a s a d n i e n i e

Sąd Apelacyjny-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Poznaniu wyrokiem z dnia 2 marca 1999 r. [...] oddalił apelację Zakładu Ubezpieczeń Społecznych-Oddziału w P. od wyroku Sądu Wojewódzkiego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Poznaniu z dnia 26 maja 1998 r. [...], zmieniającego decyzję strony apelującej z dnia 28 maja 1996 r. [...], ustalającą obowiązek podlegania obowiązkowi ubezpieczenia Marka M. z tytułu prowadzenia działalności gospodarczej, w ten sposób, że ustalił, „iż wnioskodawca nie podlega ubezpieczeniu społecznemu od 1 lipca 1995 r. do 25 lutego 1996 r.”.

Marek M. był zatrudniony w Przedsiębiorstwie Wielobranżowym „F.” w Ś.W. w okresie od 2 maja 1991 r. do 30 czerwca 1995 r. Od 1 maja 1995 r. rozpoczął działalność gospodarczą w zakresie robót i usług ogólnobudowlanych. W okresie od 1 czerwca 1995 r. do 25 lutego 1996 r. pobierał zasiłek chorobowy z tytułu ubezpieczenia pracowniczego. W czasie zwolnienia lekarskiego Marka M. działalność gos-

podarczą prowadził jego pełnomocnik Tadeusz W. Organ rentowy nie kwestionował prawidłowości wykorzystywania zwolnienia lekarskiego przez ubezpieczonego.

Zdaniem Sądu, ustalenie obowiązku ubezpieczenia z tytułu prowadzenia działalności gospodarczej w okresie pobierania zasiłku chorobowego z ubezpieczenia pracowniczego powodowałoby równoczesne podleganie dwu systemom ubezpieczenia społecznego, co nie jest dopuszczalne. Poza tym, według § 37 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 29 stycznia 1990 r. w sprawie wysokości i podstawy wymiaru składek na ubezpieczenie społeczne, zgłaszania do ubezpieczenia społecznego oraz rozliczania składek i świadczeń z ubezpieczenia społecznego (jednolity tekst: Dz.U. z 1993 r. Nr 68, poz. 330 ze zm.), powoływanego dalej jako „rozporządzenie o składkach”, osoba prowadząca działalność gospodarczą w okresie pobierania zasiłku chorobowego jest zwolniona z obowiązku opłacania składki. Przepis ten należy stosować szerzej niżby to wynikało z systematyki aktu, w którym jest zawarty. Pobieranie zasiłku chorobowego przez osobę prowadzącą działalność gospodarczą zwalnia ją w każdym przypadku z obowiązku opłacania składki, niezależnie od tytułu ubezpieczenia, z którego przysługuje jej świadczenie.

W okresie pobierania zasiłku chorobowego ubezpieczeni są zwolnieni z obowiązku opłacania składek i dlatego z mocy art. 4 ust. 1 pkt 3 ustawy z dnia 17 października 1991 r. o rewaloryzacji emerytur i rent, o zasadach ustalania emerytur i rent oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz.U. Nr 104, poz. 450 ze zm.), powoływanej dalej jako „ustawa rewaloryzacyjna”, okresy zasiłkowe traktowane są jako okresy nieskładkowe.

Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 21 maja 1997 r., II UKN 101/97 (OSNAPiUS 1998 nr 9, poz. 275) wyraził pogląd, że rolnik pobierający zasiłek chorobowy z tytułu zatrudnienia nie podlega obowiązkowi ubezpieczenia rolniczego. Sąd drugiej instancji pogląd ten podzielił i przyjął, że powołane orzeczenie może mieć zastosowanie w rozpoznawanej sprawie.

Zakład Ubezpieczeń Społecznych zaskarżył ten wyrok kasacją. Wskazując jako jej podstawę naruszenie prawa materialnego przez błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie art. 1 ust. 1 i art. 2 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 18 grudnia 1976 r. o ubezpieczeniu społecznym osób prowadzących działalność gospodarczą oraz ich rodzin (jednolity tekst: Dz.U. z 1989 r. Nr 46, poz. 250 ze zm.) oraz § 37 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 29 stycznia 1990 r. o składkach, wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi dru-

giej instancji lub o jego zmianę i orzeczenie co do istoty sprawy.

Organ rentowy wywoził, że art. 2 ust. 2 pkt 1 ustawy z dnia 18 grudnia 1976 r. wyłączał ubezpieczenie z tytułu prowadzenia działalności gospodarczej tylko na czas ubezpieczenia pracowniczego. Z chwilą zatem ustania stosunku pracy osoby prowadzącej równocześnie działalność gospodarczą i przymusu ubezpieczenia z tytułu zatrudnienia, automatycznie aktualizował się obowiązek ubezpieczenia z tytułu prowadzonej działalności gospodarczej. Temu ustawowemu skutkowi nie zapobiegało pobieranie zasiłku chorobowego.

Nadto, § 37 rozporządzenia z dnia 29 stycznia 1990 r. dotyczy, zdaniem strony skarżącej, jedynie osób pobierających zasiłek chorobowy z tytułu ubezpieczenia na podstawie ustawy z dnia 18 grudnia 1976 r., na co jednoznacznie wskazuje tytuł rozdziału, w którym przepis ten został pomieszczony. Także art. 4 ustawy rewolucyjnej nie stanowi przekonującego argumentu na rzecz tezy przyjętej przez Sąd zważywszy art. 6 ust. 8 tejże ustawy, zgodnie z którym przy zbiegu okresów składkowych i nieskładkowych prawo do świadczeń ustala się w oparciu o okresy korzystniejsze.

Powołany w uzasadnieniu zaskarżonego orzeczenia wyrok Sądu Najwyższego z dnia 21 maja 1997 r., II UKN 101/97, nie może mieć w sprawie zastosowania albowiem dotyczy obowiązku ubezpieczenia rolniczego w okresie pobierania zasiłku z tytułu prowadzenia działalności gospodarczej, nie zaś obowiązku ubezpieczenia osoby prowadzącej działalność gospodarczą w okresie zasiłkowym po ustaniu jej ubezpieczenia pracowniczego.

W odpowiedzi na kasację Marek M. wniósł o jej odrzucenie jako niedopuszczalnej ze względu na wartość przedmiotu zaskarżenia, wynoszącą 1.407,18 zł (suma składek na ubezpieczenie społeczne za sporny okres).

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zgodzić się wypada ze stanowiskiem organu rentowego, że § 37 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 29 stycznia 1990 r. dotyczy wyłącznie osoby pobierającej zasiłek chorobowy z tytułu ubezpieczenia prowadzących działalność gospodarczą i że regulacja w nim zawarta nie może być przenoszona wprost na sytuację osoby prowadzącej działalność gospodarczą pobierającej zasiłek chorobowy z innego tytułu niż ubezpieczenie na podstawie ustawy z dnia 18 grudnia 1976 r. Wykładając ten

przepis nie sposób pominąć systematyki rozporządzenia, które, poza rozdziałem pierwszym zawierającym przepisy ogólne, normuje w kolejnych rozdziałach składki na ubezpieczenia społeczne poszczególnych grup zawodowych. Ale też § 37 rozporządzenia o składkach nie wprowadza unormowania, które nie obowiązywałoby jako zasada w ubezpieczeniach społecznych pozostałych grup zawodowych. Brak zdolności do pracy z powodu choroby uzasadnia w każdym przypadku zwolnienie z obowiązku opłacania składki. Samodzielna regulacja tej kwestii w odniesieniu do osób prowadzących działalność gospodarczą wiąże się z faktem, że to sami ubezpieczeni, w przeciwieństwie do pozostałych poza rolniczych grup zawodowych, zobowiązani są do opłacania i rozliczania składki ubezpieczeniowej.

Znaczenie argumentacyjne § 37 rozporządzenia o składkach jest dla rozstrzygnięcia rozpoznawanej sprawy ograniczone. Unormowanie zawarte w tym przepisie należy bowiem odnosić tylko do obowiązku opłacania składek na ubezpieczenie społeczne osób prowadzących działalność gospodarczą podlegających obowiązkowi ubezpieczenia z tego tytułu. W niniejszej sprawie nie jest przedmiotem sporu czy Marek M. zobowiązany był do opłacania składki na ubezpieczenie społeczne z tytułu prowadzenia działalności gospodarczej w okresie pobierania zasiłku chorobowego z ubezpieczenia pracowniczego, ale czy po ustaniu obowiązku ubezpieczenia z tytułu pozostawania w stosunku pracy, pomimo pobierania zasiłku chorobowego z tego ubezpieczenia, podlegał obowiązkowi ubezpieczenia społecznego na podstawie przepisów ustawy z dnia 18 grudnia 1976 r.

Sąd Najwyższy w składzie orzekającym w niniejszej sprawie podziela także pogląd strony skarżącej, że wyrok Sądu Najwyższego z dnia 21 maja 1997 r., II UKN 101/97 (OSNAPiUS 1998 nr 9, poz. 275) nie może mieć w rozpoznawanej sprawie bezpośredniego zastosowania. Dotyczy on bowiem tylko pozornie tego samego problemu – aktualizacji obowiązku ubezpieczenia z „drugiego” tytułu (ubezpieczenia rolniczego) osoby niezdolnej do pracy i pobierającej zasiłek chorobowy z mającego pierwszeństwo innego ubezpieczenia przymusowego, po jego ustaniu (prowadzenie działalności gospodarczej). Status rolnika prowadzącego działalność gospodarczą różni się zasadniczo od sytuacji prowadzącego działalność gospodarczą pracownika. Ubezpieczenie społeczne rolników stanowi samodzielny system, wyodrębniony organizacyjnie i finansowo. Przymus ubezpieczenia rolnika został ukształtowany odmiennie w zależności od ryzyka ubezpieczeniowego. Powołany wyrok rozstrzyga sprawę obowiązku ubezpieczenia wynikającego z dwu różnych systemów ubezpieczenio-

wych. W rozpoznawanej sprawie spór tyczy osoby zarobkującej na różnych podstawach, ale w ramach tego samego systemu ubezpieczenia.

Jest także prawdą, co podniósł w kasacji organ rentowy, że ustawodawca nie wykluczył czasowej zbieżności okresów składkowych i nieskładkowych (art. 6 ust. 8 ustawy rewaloryzacyjnej). Zbieżność taka nie dotyczy jednak okresów składkowych z jednego tytułu ubezpieczenia i nieskładkowych z tytułu ubezpieczenia innego. Równoczesne podleganie obowiązkowi ubezpieczenia z kilku tytułów nie jest bowiem, jak trafnie stwierdził Sąd drugiej instancji, możliwe. Nie jest więc także możliwe by okres np. pobierania zasiłku chorobowego w okresie ubezpieczenia pracowniczego jako nieskładkowy pozostawał w konkurencji z okresem składkowym z tytułu zarobkowania na innej podstawie. Ów zbieg okresów składkowych i nieskładkowych należy zatem odnosić do takich tylko sytuacji, gdy okres nieskładkowy przypada na okres składkowy w ramach ubezpieczenia z jednego tytułu (np. okres studiów w czasie pozostawania w zatrudnieniu).

Pomimo aprobaty dla stanowiska organu rentowego w kwestiach wyżej przedstawionych, kasację należy uznać za bezzasadną. Rozstrzygnięcie zawarte w zaskarżonym wyroku odpowiada prawu, choć jego uzasadnienie, pozostając niejako na obrzeżach (peryferiach) problemu występującego w sprawie, nie jest przekonujące. Trzeba więc podnieść, że:

Po pierwsze, prawo ubezpieczenia społecznego jest wprawdzie prawem ścisłym, ale nie znaczy to, że jedynie obowiązującymi w odniesieniu do przepisów tej dyscypliny regułami ich interpretacji są prawidła wykładni językowej. Interpretując przepisy ubezpieczeniowe należy uwzględniać zasady wykładni prawa obowiązujące powszechnie, w tym także logiczne, systemowe, historyczne, funkcjonalne i teleologiczne. Dlatego art. 2 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 18 grudnia 1976 r. nie może być rozumiany w sposób przyjęty przez organ rentowy, a mianowicie tak, że niezależnie od okoliczności ustania obowiązku ubezpieczenia z tytułu zatrudnienia w ramach stosunku pracy osoby prowadzącej równocześnie działalność gospodarczą, z chwilą rozwiązania stosunku pracy aktualizuje się automatycznie, ex lege, obowiązek ubezpieczenia z tytułu prowadzenia tej działalności. Zgodnie z art. 4 ust. 1 pkt 3 ustawy rewaloryzacyjnej okres pobierania zasiłku chorobowego po ustaniu obowiązku ubezpieczenia jest okresem nieskładkowym. Zachowanie prawa do zasiłku z ubezpieczenia społecznego, pomimo ustania obowiązku ubezpieczenia, stanowi prawną konsekwencję obowiązku ubezpieczenia z dotychczasowego tytułu. Zwolnienie osoby nie-

zdolnej do zarobkowania w ramach stosunku pracy z przymusu ubezpieczenia na wypadek utraty zdolności do zarobkowania na każdej innej podstawie jest racjonalne. Alogiczne, aczkolwiek możliwe, byłoby rozumowanie odmienne - że spełnienie ryzyka ubezpieczeniowego nie ma znaczenia dla ubezpieczenia na wypadek wystąpienia tego ryzyka. Wykładając przepisy prawa należy jednak zakładać racjonalność ustawodawcy.

Po drugie, po roku 1989 wyraźnie rysowała się tendencja do normatywnego ujednoczenia ubezpieczeń społecznych z różnych tytułów zarobkowania. Wszystkie nowelizacje ustaw ubezpieczeniowych po 1990 r. zmierzały w takim właśnie kierunku. Dowodem na zasadność tego twierdzenia są ustawy z 24 maja 1990 r. o zmianie niektórych przepisów o zaopatrzeniu emerytalnym (Dz.U. Nr 36, poz. 206) i rewaloryzacyjna z dnia 17 października 1991 r. Ta ostatnia wprowadziła wzajemną zaliczalność okresów ubezpieczenia z różnych tytułów i w istotnym zakresie ujednoczyła zasady nabywania prawa do świadczeń oraz ich wymiar. Ów proces ujednoczania ubezpieczeń społecznych zakończyła ustawa z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz.U. Nr 137, poz. 887). Przy interpretacji przepisów zawartych w różnych aktach normatywnych tworzących wszakże jeden system ubezpieczenia społecznego okoliczności tej nie należy pomijać. Przepisy zawarte w różnych aktach prawnych, pochodzących z różnych okresów historycznych trzeba interpretować w ich funkcjonalnym powiązaniu, formalnemu tytułowi ubezpieczenia nie przypisując zasadniczego znaczenia. Niezdolność do zarobkowania z powodu choroby stanowi ryzyko ubezpieczeniowe niezależnie od podstawy zarobkowania. Uzasadnia wypłatę zasiłku chorobowego ubezpieczonemu w każdym przypadku utraty możliwości pozyskiwania dochodu własną pracą. W każdym też razie pobieranie zasiłku powoduje zwolnienie z obowiązku opłacania składki, a okres zasiłkowy, niezależnie od podstawy ubezpieczenia, traktowany jest jako okres nieskładkowy.

Po trzecie, ustawa z dnia 18 grudnia 1976 r. o ubezpieczeniu społecznym osób prowadzących działalność gospodarczą oraz ich rodzin łączy przymus ubezpieczenia z prowadzeniem działalności gospodarczej (art. 1 ust. 1); obowiązek ubezpieczenia powstaje z dniem rozpoczęcia działalności i ustaje z dniem jej zaprzestania (art. 3 ust. 1). Sąd Najwyższy w składzie orzekającym w niniejszej sprawie podziela utrwalony już w orzecznictwie pogląd, że obowiązek ubezpieczenia z tytułu prowadzenia działalności gospodarczej pozostaje w związku z faktycznym prowadzeniem tej działalności (por. min. wyroki: z dnia 10 grudnia 1997 r., II UKN 392/97,

OSNAPiUS 1998 nr 18, poz. 584; z dnia 14 kwietnia 1999 r., II UKN 570/98, nie publikowany ; z dnia 23 czerwca 1999 r., II UKN 14/99, nie publikowany). Nie podlega przymusowi ubezpieczenia osoba, która pomimo zgłoszenia działalności gospodarczej do ewidencji, nie podjęła jej, niezależnie od przyczyny.

Ubezpieczenia społeczne stanowią system ustawowo zagwarantowanych świadczeń zabezpieczających ubezpieczonego przed skutkami utraty środków utrzymania pozyskiwanych własną pracą. Osoba podlegająca obowiązkowi ubezpieczenia powinna faktycznie wykonywać działalność skierowaną na uzyskiwanie dochodu i to ze źródeł stanowiących tytuł ubezpieczenia. Ubezpieczenie na wypadek utraty możliwości zarobkowania osoby, która możliwość tę utraciła jest bezprzedmiotowe.

Objęcie Marka M. pobierającego zasiłek chorobowy z tytułu zakończonego ubezpieczenia pracowniczego obowiązkiem ubezpieczenia z tytułu prowadzenia działalności gospodarczej, której ze względu na niezdolność do pracy nie mógłby faktycznie prowadzić, naruszałoby art. 1 ust. 1 ustawy z dnia 18 grudnia 1976 r., a nadto byłoby niecelowe.

Mając powyższe na względzie Sąd Najwyższy, stosownie do art. 393¹² KPC, orzekł jak w sentencji.

=====